

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

ЦІКАЛО ВОЛОДИМИР ІГОРОВИЧ

УДК 347.7 (477)

**ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ
ТА ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ
ПРАВ**

Спеціальність 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право».
Галузь знань: 081 – «Право».

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Львів – 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
КОССАК Володимир Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, завідувач
кафедри цивільного права та процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
ЖОРНОКУЙ Юрій Михайлович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, завідувач
кафедри цивільного права та процесу

доктор юридичних наук, професор,
КАЛАУР Іван Романович,
Верховна Рада України,
народний депутат України

доктор юридичних наук, професор
КОТ Олексій Олександрович,
Науково-дослідний інститут правотворчості
та науково-правових експертиз, директор

Захист відбудеться «30» листопада 2023 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.27 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, аудиторія 214.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Реферат розісланий «27» жовтня 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук, доцент

Світлана СЕНИК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У процесі оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України, з урахуванням необхідності його адаптації до умов ринкової економіки та права Європейського Союзу, перед сучасною цивілістичною наукою виникла низка актуальних питань, серед яких: проблеми здійснення і захисту корпоративних прав. Згідно з додатками до Глави 13 “Законодавство про заснування та діяльність компаній, корпоративне управління, бухгалтерський облік та аудит” Розділу V “Економічне та галузеве співробітництво” Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, укладеної в частині торговельно-економічних і галузевих положень 27 червня 2014 року, наша держава взяла на себе зобов’язання поступово наблизити законодавство у сфері здійснення прав учасників товариств до законодавства ЄС, зокрема: його директив, регламентів, рекомендацій і керівних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо корпоративного управління. Імплементаційні заходи у сфері здійснення та захисту корпоративних прав набули ще більшої значущості у зв’язку із прийняттям директиви Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 року щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація).

За останні роки у вітчизняній цивілістичній науці проблематиці корпоративних відносин було приділено достатньо уваги. Зокрема, на рівні докторських дисертацій досліджені цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин (І. В. Спасибо-Фатєєва, 2000), питання припинення корпоративних правовідносин у господарських товариствах (В. М. Кравчук, 2010), цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах (Ю. М. Жорнокуй, 2016), загальнотеоретична характеристика цивільно-правового захисту корпоративних прав в Україні (О. В. Бігняк, 2018). Особливостям реалізації корпоративних прав у сфері господарювання присвячені докторські дисертаційні дослідження таких науковців: О. М. Вінник, 2004; О. Р. Кібенко, 2006; І. В. Лукач, 2016; А. В. Смітюх, 2019; О. В. Гарагонич, 2020.

Своєю чергою кандидатські дисертації фокусувались, переважно, на дослідженні деяких проявів корпоративних відносин в юридичних особах різних організаційно-правових форм. Окремо питанням здійснення корпоративних прав присвячені дисертації І. Б. Саракун (2008) та О. О. Сосули (2021), а їх захисту – роботи О. В. Зудіхіна (2011) та І. М. Галіяна (2021).

Водночас, перелічені дисертаційні дослідження не відображають новел Законів України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” та “Про акціонерні товариства”. Публікації, присвячені

здійсненню та захисту корпоративних прав, опубліковані ще до прийняття нового Закону України “Про акціонерні товариства” від 27 липня 2022 року.

Подальше удосконалення механізму цивільно-правового регулювання корпоративних відносин повинно ґрунтуватися на відповідній концептуальній основі з урахуванням засади пропорційності здійснення корпоративних прав. Здійсненню та захисту корпоративних прав, окрім загальних засад, властива засада пропорційності. Корпоративні права, як різновид цивільних, за проявом засади пропорційності можна поділити на: 1) звичайні (ординарні) корпоративні права, які належать кожному учаснику (акціонеру); 2) виняткові (ексклюзивні) корпоративні права, які належать лише окремим учасникам (акціонерам) із необхідним розміром частки (кількістю акцій), визначеним законом: 5, 10, 95 % тощо. Звичайні корпоративні права належать усім учасникам товариства, незалежно від розміру частки (кількості акцій), якою вони володіють. Виняткові корпоративні права належать лише тим учасникам, які мають достатній (не менший або більший: 5, 10, 95 тощо) відсоток частки, встановлений законом. Для цих корпоративних прав характерні ряд особливостей їх здійснення порівняно із правами, якими наділені усі інші учасники. Такі особливості здійснення можуть впливати на захист цих прав, і тому повинні бути враховані у судовій практиці. Питання захисту корпоративних прав в Україні стають дедалі актуальнішими в умовах новелізації корпоративного законодавства.

При цьому на дисертаційному рівні не проводилось комплексного дослідження одночасно проблем здійснення і захисту корпоративних прав під кутом зору їх засад. Проте характерною засадою реалізації корпоративних прав є пропорційність, яка визначає встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав залежно від *розміру частки* (кількості акцій) у статутному капіталі товариства. Ураховуючи сказане, дослідження механізму цивільно-правового регулювання здійснення та захисту корпоративних прав є актуальним як з доктринальної позиції, так і з погляду необхідності удосконалення правозастосовчої практики з урахуванням положень новелізованого корпоративного законодавства.

Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких українських учених-правників, як: О. А. Беляневич, О. В. Бігняк, В. І. Борисова, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, О. В. Гарагонич, Н. С. Глузь, А. Б. Гриняк, А. С. Довгерт, Ю. М. Жорнокуй, А. В. Зеліско, І. Р. Калаур, О. Р. Кібенко, О. В. Кологойда, В. М. Коссаєк, А. В. Коструба, О. О. Кот, О. В. Кохановська, Н. С. Кузнєцова, С. С. Кравченко, В. М. Кравчук, І. В. Лукач, В. В. Луць, Р. А. Майданик, В. С. Мілаш, В. М. Махінчук, М. Д. Пленюк, І. Б. Саракун, А. В. Смітюх, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. С. Тімуш, О. І. Харитонова, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка, С. І. Шимон, В. С. Щербина, Ю. М. Юркевич, О. С. Яворська, В. Л. Яроцький та багато інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2009–2011 роки “Гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу” (державний реєстраційний номер: 0109U004333), на 2012–2014 роки “Удосконалення механізму правового регулювання у світлі новелізації цивільного законодавства” (державний реєстраційний номер: 0112U003754), на 2016–2018 роки “Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС” (державний реєстраційний номер: 0116U001703), на 2019–2021 роки “Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства” (державний реєстраційний номер: 0119U002358) та на 2022–2024 роки “Концептуальні засади рекодифікації цивільного законодавства України” (державний реєстраційний номер: 0122U200330), а також міжнародного проекту “Вивчення альтернативних форм врегулювання спорів як підходу до забезпечення прав людини” (543990-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є формування концепції цивільно-правового регулювання здійснення і захисту корпоративних прав та обґрунтування пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства та судової практики України у цій сфері.

Означена мета дослідження зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- з'ясувати доктринальні підходи до розуміння юридичної природи корпоративних прав;
- виявити сутнісні ознаки корпоративних прав та сформулювати їх авторську дефініцію;
- розкрити зміст корпоративних прав та їх види;
- виокремити засади здійснення корпоративних прав і визначити серед них місце засади пропорційності;
- проаналізувати способи та межі здійснення корпоративних прав;
- встановити характер впливу засади пропорційності на здійснення немайнових корпоративних прав;
- визначити прояв засади пропорційності у здійсненні майнових корпоративних прав;
- дати загальну характеристику способів захисту корпоративних прав;
- розкрити особливості окремих способів захисту корпоративних прав;
- сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання здійснення та захисту корпоративних прав.

Об'єктом дослідження є цивільні відносини у сфері здійснення та захисту корпоративних прав із урахуванням засади пропорційності.

Предмет дослідження становить механізм цивільно-правового регулювання на засаді пропорційності здійснення та захисту корпоративних прав, нормативно-правові акти, правозастосовча практика.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної вище мети у процесі дослідження використані філософські підходи, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи і засоби пізнання. *Діалектичний підхід* пізнання став основою дослідження і допоміг проаналізувати корпоративні суб'єктивні права як різновид цивільних прав, виявити тенденції їх правової визначеності. *Логічні прийоми* (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення тощо) супроводжували увесь процес дослідження. *Правила формулювання понять* використані у запропонованих автором дефініціях корпоративних прав та їх здійснення (п. 1.3., п. 2.1.), засад здійснення корпоративних прав загалом (п. 2.1.), засади пропорційності здійснення корпоративних прав зокрема (п. 2.1.), договору про здійснення корпоративних прав (п. 2.2.), способів здійснення корпоративних прав (п. 2.3.), способів захисту корпоративних прав (п. 5.1.), ефективності у їх захисті (п. 5.1.). *Правила поділу понять* застосовувались для виділення самостійного критерію класифікації корпоративних прав (п. 1.3.), виокремлення різних видів способів здійснення корпоративних прав (п. 2.2.), суб'єктивних прав на управління товариством (п. 3.1. та 3.2.), прав на викуп частки (акцій) (п. 4.2. і 4.3.), способів захисту корпоративних прав (п. 5.1.). *Соціологічні методи* пізнання використовувалися при аналізі нормативно-правових актів, судових рішень та інших документів. *Герменевтико-правовий метод* застосовувався в процесі тлумачення правових норм, що регулюють здійснення та захист корпоративних прав, і практики їх застосування (п. 1.1., 1.2., 2.1., 2.2., 3.1.–3.5., 4.1.–4.6., 5.1.–5.3.). Прийоми *техніко-юридичного аналізу* використовувалися при здійсненні дослідження корпоративних прав за допомогою засобів юридичної техніки. Окремі *прийоми порівняльно-правового* методу застосовувалися для порівняльного аналізу нормативно-правових актів України, що регулюють відносини у сфері здійснення та захисту корпоративних прав, із міжнародно-правовими документами та законодавством іноземних держав (п. 3.1., 3.2., 4.4., 4.5. та 5.1.).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше на дисертаційному рівні проведено комплексний теоретичний аналіз механізму цивільно-правового регулювання здійснення корпоративних прав з урахуванням засади пропорційності та способів їх захисту, а також визначено конкретні напрями вдосконалення законодавства і правозастосовчої практики у сфері здійснення та захисту корпоративних прав. На підставі проведеного дослідження автором сформульовані та виносяться на захист такі положення, що містять елементи наукової новизни:

уперше:

1) запропоновано авторське визначення корпоративних прав, тобто немайнових та майнових прав учасника товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, а також акціонера, здійснення яких обумовлене пропорційністю щодо розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі;

2) обґрунтовано поняття пропорційності здійснення корпоративних прав як загальної засади, що визначає, встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав залежно від розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі, яка належить кожному учаснику товариства або окремому учаснику із достатнім розміром частки (кількістю акцій), встановленим законом (5, 10, 95 відсотків тощо);

3) встановлено, що засада пропорційності має прояв при здійсненні як немайнових, так і майнових корпоративних прав, у зв'язку із чим, аргументовано доцільність її закріплення у відповідних положеннях Цивільного кодексу України та корпоративного законодавства;

4) висловлено пропозицію засади здійснення корпоративних прав поділити на два види із застосуванням критерію сфери їх поширення:

— засади, які поширюють свою дію на корпоративні та інші цивільні права (вільно, на власний розсуд, а також справедливість, добросовісність і розумність);

— засада, яка поширюється виключно на корпоративні права, як різновид цивільних (пропорційність);

5) виділено самостійний критерій класифікації корпоративних прав із урахуванням розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі на: звичайні (ординарні) корпоративні права, що належать усім учасникам (акціонерам) та виняткові (ексклюзивні) корпоративні права, що належать лише окремим учасникам (акціонерам), які володіють визначеним законом відсотком частки (акцій), наприклад, 5, 10, більше 95 % тощо;

6) обґрунтовано, що здійснення звичайних корпоративних прав залежить від волевиявлення товариства в особі його органів або посадових осіб, а також інших учасників, які вчиняють на користь учасника (акціонера) певну дію; виняткові корпоративні права учасник (акціонер) здійснює за своєю волею, незалежно від волевиявлення інших осіб (товариства чи інших учасників)

7) визначено особливості захисту звичайних корпоративних прав, а саме: примусове виконання обов'язку в натурі шляхом вчинення певних дій на користь їх суб'єктів (зобов'язання до вчинення дій); виняткові корпоративні права можуть бути захищені таким способом, як заборона чинити перешкоди у здійсненні права;

8) з'ясовано, що локальні правові акти господарського товариства за предметом правового регулювання можна поділити на три види: локальні правові акти, які регулюють здійснення звичайних корпоративних прав

(наприклад, положення про нарахування та виплату дивідендів); локальні правові акти, які регулюють здійснення виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок проведення незалежного аудиту діяльності товариства на вимогу учасників); локальні правові акти змішаного характеру, які регулюють здійснення як звичайних, так і виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок скликання та проведення чергових і позачергових загальних зборів товариства);

9) запропоновано передбачити у законодавстві України підхід, згідно з яким засновники товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю зобов'язані повністю внести свої вклади у статутний капітал до дня державної реєстрації товариства; така зміна матиме своїм наслідком формування статутного капіталу цих товариств у повному обсязі вже на момент його заснування, як це передбачено при створенні акціонерних товариств;

10) зроблено висновок, що не кількість присутніх на засіданні вищого органу управління акціонерним товариством є визначальною для прийняття ним рішень, а кількість голосів, поданих “за”; у законодавстві ЄС критерієм правомірності рішень загальних зборів акціонерів є відповідна більшість голосів від загальної кількості акцій без вимоги щодо наявності кворуму; це правило доречно поширити також на акціонерні товариства, створені за законодавством України, як це встановлено для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю;

11) доведено, що учасникам господарських товариств, які мають частку в статутному капіталі у відповідному розмірі, встановленому законом (5 або 10 відсотків), повинна бути забезпечена можливість здійснити їх виняткове корпоративне право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів за власною волею; якщо ж учасник (акціонер) із певним розміром частки (кількістю акцій) подасть органу товариства вимогу про скликання позачергових загальних зборів, і йому буде відмовлено з підстав не передбачених законом, статутом чи іншими локальними правовими актами, товариство не розгляне звернення учасника (акціонера), не повідомить про результати його розгляду, або не проведе річні загальні збори, витрати на підготовку та проведення позачергових загальних зборів, ініційованих таким учасником (акціонером), доцільно покласти на товариство;

12) встановлено, що засада пропорційності повинна мати прояв у всіх випадках здійснення переважних корпоративних прав; переважність перед рештою учасників, яка заснована на засаді пропорційності, означає, що учасник може претендувати на такий обсяг немайнових і майнових благ у господарському товаристві, які відповідають розміру його частки у статутному капіталі цього товариства;

13) доведено, що проблема у здійсненні права акціонерів на викуп у них акцій за справедливою ціною власником домінуючого контрольного пакета викликана невдалим формулюванням ст. 95 Закону України “Про

акціонерні товариства”, за яким ринкова вартість акцій примусового викупу завжди має визначатися суб’єктом професійної оціночної діяльності; таке законодавче положення суперечить принципу найбільшої ціни, який передбачений загальними положеннями закону для формування ринкової вартості акцій, і залежить від того, чи допущені акції до торгів на організованих ринках капіталів;

14) обґрунтована доцільність передбачити у Законі України “Про акціонерні товариства” положення щодо збереження засади пропорційності між акціонерами у статутному капіталі не лише у разі конвертації (обміну) акцій при перетворенні товариств, але й при їх злитті, приєднанні або поділі;

15) запропоновано замість визнання “недійсним” рішення органу господарського товариства, для позначення відповідного способу захисту корпоративних прав уживати термін: визнання нечинним і скасування; це поняття впливає із правової природи рішення органу товариства (локальний правовий акт), а також із підстав та правових наслідків його неправомірності.

удосконалено:

1) критерій поділу юридичних осіб на корпоративні та унітарні, з урахуванням якого за основу треба брати не кількість засновників (учасників), а визначеність частки засновника (засновників) у статутному капіталі юридичної особи та подальший вплив її розміру на здійснення прав учасника (учасників); корпоративною треба вважати юридичну особу зі статутним капіталом, поділенням на частки (частку) її учасників (учасника), розмір яких (якої) обумовлює пропорційність здійснення суб’єктивних прав учасника (учасників);

2) положення, згідно з яким, учасники товариств-об’єднань капіталів здійснюють свої корпоративні права відповідно (пропорційно) до розміру частки (кількості акцій), належної їм у статутному капіталі; здійснення прав учасників повного та командитного товариств, а також – членів виробничих кооперативів, не залежить від розміру частки (паю) у їхніх капіталах (складеному чи пайовому); отже, корпоративні права належать акціонерам, а також учасникам товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, тобто товариств-об’єднань капіталів; права учасників (членів) інших юридичних осіб, здійснення яких не залежить від розміру частки (паю) у статутному капіталі такої юридичної особи, не є корпоративними;

3) поняття договору між учасниками (акціонерами): *договір про здійснення корпоративних прав*, який відображає вид правочину (договір), статус його сторін (учасники, акціонери) та предмет договору (дії, спрямовані на здійснення корпоративних прав);

4) позицію щодо доцільності імплементації у вітчизняне законодавство положень редакції ст. 8 Директиви 2007/36/ЄС щодо голосування за допомогою електронних засобів, зокрема: електронне

голосування на загальних зборах акціонерного товариства може бути проведено за допомогою трансляції засідання або двостороннього зв'язку у режимі реального часу, який дозволяє акціонерам виступати на загальних зборах, перебуваючи при цьому поза межами місця проведення зборів, чи із застосуванням інших засобів електронної ідентифікації; усі законодавчі приписи щодо обов'язкового використання авторизованої електронної системи доцільно виключити із закону;

5) підхід, за яким вибірковий викуп акцій на розсуд товариства є відступом від пропорційності, яка належить до засад здійснення усіх корпоративних прав; викуп акцій з ініціативи товариства не може відбуватися без застосування засади пропорційності у здійсненні права акціонера на викуп належних йому акцій; вибірковий викуп акцій на розсуд товариства суперечить положенням Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС 2017/1132;

6) твердження про те, що право на відшкодування збитків, завданих товариству, так само, як і право на визнання недійсним правочину, вчиненого від його імені, повинні бути закріплені у Цивільному кодексі України; тому варто доповнити ч. 4 ст. 92 Цивільного кодексу абзацом такого змісту: “Учасники (учасник, акціонер) господарського товариства, яким (якому) сукупно належить не менш як 10 відсотків статутного капіталу, можуть (може) на захист своїх корпоративних прав вимагати відшкодування завданих збитків, а також визнання недійсним правочину, вчиненого товариством, якщо він суперечить актам цивільного законодавства”;

7) розуміння співвідношення між належними та ефективними способами захисту корпоративних прав; вибір належних способів їх захисту залежить від трьох критеріїв: 1) змісту порушеного права, 2) виду порушення права і 3) наслідків його порушення; окрім параметрів належності способів захисту корпоративних прав, при застосуванні окремих способів захисту мають бути враховані критерії ефективного судового захисту: доступність та достатність;

8) положення щодо способу захисту права на конвертацію частки (акцій), яким треба визнати переведення прав та обов'язків щодо частки (акцій) на нового учасника (акціонера) зі збереженням співвідношення, яке існувало до моменту реорганізації; учасник (акціонер) нового товариства, право якого на конвертацію частки (акцій) було порушено відступом від засади пропорційності, повинен мати можливість у судовому порядку перевести на себе відповідний обсяг корпоративних прав, які були безпідставно передані іншому учаснику (акціонеру) у процесі реорганізації;

отримали подальший розвиток:

1) позиція, згідно з якою корпоративні права підлягають здійсненню і захисту у межах відносин, заснованих на таких засадах: юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності;

2) ознаки суб'єктивних корпоративних прав, до яких варто віднести: обумовленість корпоративних прав визначеністю частки у статутному капіталі юридичної особи; вплив розміру частки у статутному капіталі юридичної особи на подальше здійснення корпоративних прав; комплексний характер корпоративних прав;

3) підхід до розуміння правової природи корпоративних прав: як певної кількості самостійних суб'єктивних прав, що складаються із правомочностей, які підлягають здійсненню на засаді пропорційності; запропоновано зважати на їх придатність до самостійного здійснення і захисту: правова можливість, яка здатна бути самостійно здійснена на засаді пропорційності і підлягає самостійному захисту, є окремим суб'єктивним корпоративним правом;

4) правило, за яким, у процесі управління діяльністю товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю або акціонерного товариства його учасники (акціонери) здійснюють виняткові суб'єктивні корпоративні права, що залежать від необхідного розміру частки (кількості акцій), встановленого законом; до них, зокрема, належать: право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів, право на обов'язкове включення пропозицій до проекту порядку денного загальних зборів, право на нагляд за дотриманням порядку проведення загальних зборів;

5) положення, згідно з яким право на проведення аудиторської перевірки фінансово-господарської діяльності товариства та право на будь-яку інформацію про нього є самостійними винятковими корпоративними правами, які здійснюються з урахуванням засади пропорційності; відмова у захисті права на інформацію лише на тій підставі, що учасник (акціонер) здійснював своє право на проведення аудиторської перевірки, необгрунтована;

6) пропозиція про встановлення цивільно-правової відповідальності товариства перед своїми учасниками (акціонерами) за дії (бездіяльність) його посадових осіб; суб'єктом такої цивільно-правової відповідальності має стати господарське товариство як юридична особа; це означає, що у справах про відшкодування збитків, завданих учаснику (акціонеру) посадовою особою, відповідачем (боржником) повинне виступати товариство, а не його посадова особа; посадові особи будуть нести майнову відповідальність перед своїми товариствами у порядку регресу;

7) висновок про те, що у разі звернення учасника (акціонера) із встановленим законом розміром частки (кількістю акцій) 10 (5) і більше відсотків до суду з вимогою про оскарження відмови у прийнятті рішення

(утримання від його прийняття) органом товариства щодо скликання позачергових загальних зборів, або про спонукання до їх скликання, такі вимоги не підлягають задоволенню; право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів не можна вважати порушеним товариством, оскільки в учасника (акціонера) є можливість реалізувати це виняткове корпоративне право з власної ініціативи, незалежно від волевиявлення товариства;

8) підсумок щодо помилковості позиції, згідно з якою, рішення органу управління товариством, як індивідуально-правовий акт, вичерпує свою юридичну дію шляхом його виконання; рішення органу управління товариством належить до локальних правових актів нормативного характеру, яке, за наявності передбачених законом підстав, може бути визнане судом нечинним та скасоване, незалежно від правових наслідків його прийняття.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення можуть бути використані в науково-дослідній роботі при подальших наукових дослідженнях проблем цивільно-правового регулювання здійснення і захисту корпоративних прав.

Висновки та пропозиції, спрямовані на подальше удосконалення законодавства України про здійснення та захист корпоративних прав, направлено до Верховної Ради України (Акт впровадження № 04-26/18-2022/150103 (1000979) від 07.09.2022 р.).

Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватись у правозастосовчій практиці для уніфікації підходів до вирішення спорів щодо захисту корпоративних прав, що є актуальним для юрисдикційної діяльності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (Акт впровадження № 430/0/108-22 від 16.09.2022 р.).

Одержані наукові та прикладні результати можуть бути застосовані у навчальному процесі при викладанні таких навчальних дисциплін, як “Цивільне право України”, “Корпоративне право”, “Підприємницьке право”, а також відповідних спецкурсів із питань правового регулювання корпоративних відносин.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, виконаною здобувачем особисто. Усі сформульовані у ній положення та висновки, що виносяться на захист, ґрунтуються на власних дослідженнях і отримані автором самостійно. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, здобувачем не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на розширеному засіданні відділення цивільно-правових наук Національної академії правових наук України в змішаному форматі (м. Київ, 21 червня 2023 року) і на засіданні кафедри

цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 27 червня 2023 року).

Основні результати дисертаційної роботи оприлюднені на таких міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, форумах, круглих столах, семінарах тощо: Міжнародній науково-практичній конференції “Юридичні диспути з актуальних проблем приватного права”, присвяченій пам’яті Є. В. Васьковського (м. Одеса, 26 травня 2023 року, 26 травня 2017 року, 20–21 травня 2016 року, 22 травня 2015 року, 16 травня 2014 року, 15–16 квітня 2011 року); Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції “Договір як універсальна форма правового регулювання” (Івано-Франківськ, 07 квітня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції з проблем корпоративного права / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України (м. Івано-Франківськ, 30 вересня 2022 року, 24 вересня 2021 року, 23 жовтня 2020 року, 6–7 жовтня 2017 року, 2–3 жовтня 2015 року, 27–28 вересня 2013 року); Круглому столі “Право на справедливий суд та заходи щодо забезпечення захисту корпоративних прав”, організованому Верховним Судом та проектом Ради Європи “Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини” з нагоди 30-річчя створення господарських (арбітражних) судів України: (м. Київ, 12 березня 2021 року); Круглому столі за участю членів Робочої групи з підготовки проекту Закону України з оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства “Обговорення концепції оновлення Цивільного кодексу України: проблеми реформування речового права”: (м. Київ–Львів, 31 березня 2021 року); Всеукраїнському семінарі для суддів господарських судів “Корпоративні спори: захист корпоративних прав та інтересів у суді”, організований спільно з ГО “Асоціація суддів господарських судів України” в онлайн режимі через платформу Zoom: (м. Одеса, 23 квітня 2021 року); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій д-ру юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслоу (Харків, 28 лютого 2020 року, 17 лютого 2017 року, 27 лютого 2015 року); Міжнародній науково-практичній конференції “Правове життя сучасної України” (м. Одеса, 15 травня 2020 року); X Міжнародному цивілістичному форумі (Київ, 2020); Всеукраїнській науково-практичній конференції (Івано-Франківськ, Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 11–12 березня 2016 року, 27 березня 2015 року, 30 квітня 2014 року); Звітній науково-практичній конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (Львів, 6–7 лютого 2020 р., 12–13 лютого 2015 року); Міжнародній науково-практичній конференції “Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії” (м. Ужгород, 24–25 квітня 2015 року); PRAVNA VEDA A PRAX V TRETOM TISICROCI / 27. – 28. Februar 2015. Kosice : Universita Pavla Josefa Savarika v Kosiciach;

Ольвійському форумі: “Стратегії України в геополітичному просторі” (Миколаїв, 2011, 2010, 2009); Науково-практичній конференції: “Державне регулювання економічних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування у господарських спорах”, Вищий господарський суд України, Львівський апеляційний господарський суд (м. Львів, 16–17 квітня 2008 року).

Публікації. Основні результати наукового дослідження із достатньою повнотою висвітлено у 66 публікаціях, з яких 2 одноосібні монографії, 1 монографія у співавторстві, 29 статей у фахових виданнях, у тому числі 6 – в іноземних виданнях, з них 3 – у виданнях, що індексуються в Scopus, 1 – у виданні, що індексується у Web of Science, 31 теза доповідей, 1 навчальний посібник, 2 науково-практичні коментарі.

Структура роботи. Структура дисертації зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Робота містить титульний аркуш, анотацію, зміст, основну частину, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить 485 сторінок. Основна частина роботи має обсяг 361 сторінку і містить вступ, п’ять розділів, кожен з яких поділено на відповідну кількість підрозділів, та висновки. Список використаних джерел включає 513 найменувань на 58 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, його науково-теоретичну базу, зв’язок роботи з науковими планами та програмами, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет та методи дослідження, сформульовано положення, які містять наукову новизну, окреслено практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертації, а також відомості про публікації автора за темою дисертації і про структуру роботи.

Розділ 1 “Загальнотеоретична характеристика корпоративних прав” складається із трьох підрозділів, у яких проаналізовано стан наукових досліджень і перспективи цивільно-правової визначеності корпоративних прав, а також їх зміст, ознаки та поняття.

У *підрозділі 1.1. «Місце немайнових та майнових корпоративних прав у системі суб’єктивних цивільних прав»* виявлено, що стосовно поняття корпоративного права в суб’єктивному розумінні, у вітчизняній правовій науці немає єдності думок. Їх огляд дає підстави зробити висновок про різнобічне тлумачення сфери здійснення і захисту корпоративних прав. Із цього приводу у науковій літературі можна виділити кілька підходів (концепцій): 1) «прав засновників та учасників», 2) «прав учасників», 3) «прав учасників трьох господарських товариств (акціонерного, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

З аналізу змісту ст. 96-1 Цивільного кодексу України зроблено висновок про те, що корпоративні права підлягають здійсненню лише учасниками підприємницьких товариств. Своєю чергою наявність у статутному капіталі частки (акції, паю, іншого об'єкта цивільних прав) її учасника (засновника, акціонера, пайовика) вказує лише на майнову участь цього суб'єкта в діяльності відповідної юридичної особи. Натомість, права учасника (акціонера), частка якого визначена у статутному капіталі юридичної особи, є корпоративними тому, що їх здійснення пропорційно обумовлено розміром частки (кількістю акцій). Засада пропорційності здійснення характерна лише для учасників трьох видів господарських товариств: акціонерного, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Саме учасникам цих господарських товариств належать корпоративні права.

Місце корпоративних прав у системі суб'єктивних прав особи, дає підстави для розуміння їх цивільно-правової природи. Здійснення цих прав засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності. Види корпоративних прав відповідають класифікації, характерній для цивільних (немайнових та майнових) прав. Корпоративні права є різновидом цивільних прав і потребують правової визначеності у Цивільному кодексі України, у тому числі з погляду засади пропорційності щодо їх здійснення.

У підрозділі 1.2. «Зміст та ознаки корпоративних прав» з'ясовано, що у сучасній науковій літературі з корпоративного права склалося два підходи (концепції) до розуміння змісту корпоративних прав, зокрема, їх розглядають як «цілісне (єдине) право» або як «множинність окремих прав».

Для з'ясування змісту корпоративних прав: певної кількості суб'єктивних прав чи сукупності правомочностей (повноважень), які входять до одного (цілісного) корпоративного права, запропоновано зважати на їх придатність (можливість) до самостійного здійснення і захисту. Якщо певна правова можливість здатна бути самостійно здійснена і підлягає самостійному захисту, вона є окремим суб'єктивним корпоративним правом. Під самостійним здійсненням і захистом корпоративних прав треба розуміти їх здатність бути здійсненими та отримати захист незалежно від інших корпоративних прав. Іншими словами, певну корпоративну правову можливість реалізують і надають їй захист не як одному із елементів (правомочності) іншого суб'єктивного права (не у складі іншого суб'єктивного права), а як окреме, незалежне від інших, суб'єктивне право.

Встановлено, що корпоративні права мають певні ознаки, які виділяють їх серед інших цивільних прав: обумовленість корпоративних прав визначеністю частки у статутному капіталі юридичної особи; вплив розміру частки у статутному капіталі юридичної особи на здійснення корпоративних прав (залежність їх здійснення від розміру частки (кількості

акцій)); комплексний характер корпоративних прав: їх поділ на немайнові та майнові.

У підрозділі 1.3. «Поняття і види корпоративних прав» виходячи із природи корпоративних прав, як різновиду цивільних суб'єктивних прав, та враховуючи засаду пропорційності у їх здійсненні, сформульоване авторське визначення цих прав. Корпоративні права – немайнові та майнові права учасника (акціонера) товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерного товариства, здійснення яких обумовлене пропорційністю щодо розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі.

Співвідношення між розміром частки (кількістю акцій), який належить учаснику (акціонеру), та обсягом його суб'єктивних прав, дало підстави виокремити самостійний критерій класифікації корпоративних прав: 1) звичайні (ординарні) корпоративні права, які належать кожному учаснику (акціонеру); 2) виняткові (ексклюзивні) корпоративні права, які належать лише окремим учасникам (акціонерам) із необхідним відсотком частки (кількістю акцій), визначеним законом: 5, 10, 95 % тощо.

Звичайні корпоративні права належать усім учасникам (акціонерам) товариства, незалежно від розміру частки (кількості акцій), яку вони мають (перебуває в їх власності). Суб'єктами виняткових корпоративних прав є лише ті із учасників (акціонерів), яким належить необхідний (не менший або більший: 5, 10, 95 тощо) відсоток частки (акцій), встановлений законом.

Розділ 2 “Здійснення корпоративних прав” містить три підрозділи, у яких проаналізовано цивільно-правові засади здійснення корпоративних прав, а також досліджено способи та межі їх здійснення.

У підрозділі 2.1. «Засади здійснення корпоративних прав» доведено, що за сферою поширення засади здійснення корпоративних прав є двох видів: засади здійснення цивільних прав, які поширюють свою дію також на корпоративні права (“вільно, на власний розсуд”, а також “добросовісність і розумність”); засада здійснення саме (власне) корпоративних прав, як різновиду цивільних (“пропорційність”).

Керуючись загальними приписами Законів України “Про акціонерні товариства” і “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, окремо виділено засаду *пропорційності здійснення корпоративних прав*, яка полягає у співвідношенні із розміром частки (кількістю акцій) у статутному капіталі господарського товариства. Наприклад, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 34 Закону України “Про акціонерні товариства” виплата дивідендів власникам акцій має здійснюватися пропорційно кількості належних їм цінних паперів. Згідно із ч. 1 ст. 53 вказаного закону одна голосуюча акція надає акціонеру один голос; це означає, що загальна кількість голосів кожного акціонера є пропорційною до кількості належних йому акцій. Подібні положення щодо пропорційності розміру дивідендів та кількості голосів на загальних зборах містять частина

перша статті 26 та частина третя статті 29 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”.

Засада пропорційності визначає, встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав залежно від розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі, яка належить кожному (будь-якому) учаснику товариства або окремому учаснику із достатнім розміром частки (кількістю акцій), встановленим законом (5, 10, 95 відсотків тощо).

У *підрозділі 2.2. «Способи здійснення корпоративних прав»* встановлено, що здійснення звичайних корпоративних прав залежить від волевиявлення інших осіб (товариства або інших учасників), які зобов’язані вчинити на користь учасника певну дію, наприклад: повідомити учасників про скликання річних загальних зборів, виплатити їм дивіденди, оплатити вартість часток (акцій) обов’язкового викупу, повідомити інших учасників про намір продати частку тощо. Виняткові корпоративні права учасник здійснює за своєю волею, незалежно від волевиявлення інших осіб (товариства чи інших учасників); товариство та інші учасники зобов’язані утриматися від вчинення дій, що перешкоджають у здійсненні виняткового корпоративного права.

Внесено пропозицію з урахуванням кількості осіб, які здійснюють корпоративні права, виділити такі способи їх здійснення:

1) самостійно (якщо корпоративне право здійснює один учасник (акціонер) без участі інших учасників (акціонерів); наприклад, кожен учасник (акціонер) особисто (індивідуально) реалізує звичайні корпоративні права на голосування, на виплату дивідендів, на ліквідаційну квоту тощо;

2) в сукупності з іншими учасниками (якщо одне корпоративне право одночасно здійснюють два і більше учасники (акціонери), яким у сукупності належить визначена законом частка (кількість акцій); наприклад, учасники (акціонери) сукупно здійснюють виняткові корпоративні права на самостійне скликання та проведення позачергових загальних зборів, на самостійне проведення аудиту діяльності товариства, на примусовий викуп акцій власниками домінуючого контрольного пакета в інших акціонерів.

У *підрозділі 2.3. «Межі здійснення корпоративних прав»* зазначено, що відповідно до ч. 1 ст. 13 Цивільного кодексу України межі здійснення цивільних прав, окрім закону, визначає договір. У сфері корпоративних відносин таким договором є договір про здійснення корпоративних прав.

Зроблено висновок про те, що для позначення договору між учасниками (акціонерами) найбільш вдалим є термін: договір про здійснення корпоративних прав. Він відображає вид правочину (договір), склад його сторін (як правило, учасники (акціонери) господарського товариства) та предмет договору (способи здійснення корпоративних прав). За *договором про здійснення корпоративних прав* його сторони реалізують належні їм корпоративні права, способами, обумовленими договором.

За предметом правового регулювання рекодовано локальні правові акти господарського товариства поділяти на три види:

1) локальні правові акти, що регулюють здійснення звичайних (ординарних) корпоративних прав (наприклад, положення про нарахування та виплату дивідендів);

2) локальні правові акти, що регулюють здійснення виняткових (ексклюзивних) корпоративних прав (наприклад, положення про порядок проведення незалежного аудиту діяльності товариства на вимогу учасників);

3) локальні правові акти змішаного характеру, що регулюють здійснення як звичайних, так і виняткових корпоративних прав (наприклад, положення про порядок скликання та проведення чергових і позачергових загальних зборів товариства).

Розділ 3 “Засада пропорційності у здійсненні немайнових корпоративних прав” складається із п’яти підрозділів, у яких проаналізовано прояв засади пропорційності при здійсненні корпоративних прав на участь в управлінні товариством, на аудиторську перевірку його діяльності, на інформацію про неї, а також на вихід із товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю.

У підрозділі 3.1. «Здійснення корпоративного права на управління господарським товариством шляхом голосування» підсумовано, що серед групи корпоративних прав на управління господарським товариством треба окремо виділяти право на голосування та право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів, які здійснюються з урахуванням засади пропорційності.

Законодавство України про господарські товариства встановлює дві концептуально різні системи прийняття рішень вищим колегіальним органом товариства:

1) прийняття рішень більшістю голосів *від тих, хто бере участь у зборах* (від зареєстрованих присутніх – для акціонерних товариств);

2) прийняття рішень більшістю голосів *від усіх учасників* товариства (для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю).

Вказаний підхід законодавця має наслідком встановлення відмінності у способах здійснення права на голосування залежно від організаційно-правової форми господарських товариств, які належать до однієї групи – товариств-об’єднань капіталів (майна). За загальним правилом, передбаченим у ч. 4 ст. 34 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, рішення загальних зборів учасників приймають більшістю голосів усіх учасників товариства, а не більшістю від присутніх на зборах. Не кількість присутніх на загальних зборах є визначальною для прийняття ними рішень, а кількість голосів, поданих “за”. Це правило, зважаючи на наближеність у здійсненні корпоративних прав учасників товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю, а також прав акціонерів, доречно поширити також на акціонерні товариства.

Обґрунтовано позицію про доцільність відновлення таємного способу голосування на загальних зборах акціонерів, що відповідає zasadі пропорційності. Таємне голосування на зборах акціонерів дозволяє їм вільно висловити свою думку без загрози погіршення ділових відносин з компанією. Не заперечуючи можливості існування таких випадків, коли потрібно ідентифікувати волевиявлення конкретного акціонера під час голосування, вони не можуть бути підставою для загального обмеження способів голосування: таємно чи відкрито.

Участь у загальних зборах та голосуванні на них – це суб'єктивне корпоративне право акціонерів, а не самого товариства чи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Акціонерне товариство має обов'язок перед акціонерами скликати та провести загальні збори відповідно до волевиявлення акціонерів, у тому числі, щодо способів голосування. Лише акціонери, у порядку встановленому локальними правовими актами товариства, повинні мати право обирати спосіб участі та голосування на загальних зборах: очний або електронний, включно із застосуванням певної авторизованої електронної системи. Детально регулювати в законі чи іншому нормативно-правовому акті способи голосування на загальних зборах немає необхідності, оскільки вони складають зміст суб'єктивного корпоративного права на голосування, яке належить саме акціонерам, а не регуляторним органам.

У підрозділі 3.2. «Права щодо самостійного скликання та проведення загальних зборів товариства» виявлено, що у процесі управління діяльністю господарського товариства його учасники (акціонери) здійснюють самостійні виняткові суб'єктивні корпоративні права. Ці ексклюзивні корпоративні права мають у своїй основі zasadу пропорційності їх здійснення із встановленим законом розміром частки у статутному капіталі (кількістю акцій): 5 або 10 відсотків. До них, зокрема, належать:

- 1) право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів;
- 2) право на обов'язкове включення пропозицій до проекту порядку денного загальних зборів;
- 3) право на нагляд за дотриманням порядку проведення загальних зборів.

Зроблено висновок про те, що учасникам (акціонерам), які є власниками 10 (5) і більше відсотків частки (акцій), має бути надана можливість самостійно скликати і провести позачергові загальні збори товариства. Скликання і проведення мають стати правомочностями єдиного корпоративного права учасників (акціонерів) із кількістю частки (акцій) не менше 10 (5) відсотків. Своєю чергою правомочність на звернення до органу товариства з ініціативою скликати позачергові загальні збори, як елемент змісту суб'єктивного права на їх самостійне скликання, має

залишитися. Реалізація цієї правомочності може впливати лише на джерела фінансування витрат пов'язаних із підготовкою та проведенням загальних зборів: за рахунок учасника (акціонера) чи товариства.

У підрозділі 3.3. «Здійснення права на аудиторську перевірку діяльності господарського товариства» доведено необхідність формулювання законодавчих положень щодо пропорційного способу здійснення цього права за своєю волею учасника (акціонера), незалежно від волевиявлення інших осіб.

Учасник (акціонер) повинен мати можливість своїми самостійними діями (за своєю волею) здійснити належне йому право на проведення аудиторської перевірки. Товариство має зберігати документи, необхідні для проведення аудиту у певному місці (на певному електронному ресурсі) в паперовій або електронній формі. До цих місць (електронних ресурсів) учасник (акціонер), якому належить частка (кількість акцій) більше 10 (5) відсотків статутного капіталу, повинен мати вільний доступ. Зобов'язання товариства перед таким учасником (акціонером) має полягати в утриманні від вчинення дій, які перешкоджають у доступі до документів, необхідних для проведення аудиту.

У підрозділі 3.4. «Право на інформацію про діяльність товариства» з огляду на законодавчі приписи частини першої статті 113 Закону України «Про акціонерні товариства» зроблено висновок про те, що реалізація права акціонерів-власників 5 і більше відсотків голосуючих акцій на отримання інформації про діяльність товариства залежить від кількості акцій, встановленої саме законом, а таке співвідношення є ознакою пропорційності здійснення цього корпоративного права та його винятковості (ексклюзивності).

Зважаючи на те, що право учасника (акціонера) із визначеним законом розміром частки (кількістю акцій) на інформацію про господарське товариство є різновидом корпоративних прав, яке підлягає здійсненню пропорційно із розміром частки (кількістю акцій), його реалізація має відбуватися за своєю волею учасника (акціонера), незалежно від волевиявлення інших осіб (товариства). Іншими словами, учасник (акціонер) повинен мати вільний доступ до місць зберігання інформації про діяльність товариства, а товариство своєю чергою не повинно чинити перешкод учаснику (акціонеру) у доступі до цих місць.

У підрозділі 3.5. «Реалізація суб'єктивного права на вихід із товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю» звернено увагу на те, що встановлення 50-відсоткового розміру частки, необхідного для прийняття рішення про вихід із товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, здійснення його за своєю волею учасника (незалежно від згоди інших учасників) вказують на пропорційність із необхідним розміром частки, визначеним законом (менше 50 відсотків) у здійсненні відповідного права.

Зініційовано відновити у Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» норму щодо строку попередження про намір

вийти із товариства для учасників, частка яких у статутному капіталі становить менше 50 відсотків. Відповідне доповнення матиме своїм наслідком подання для державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників товариства двох документів. Окрім заяви про вихід, яка є одностороннім правочином, учасник повинен буде представити реєстратору ще один документ: попередження (повідомлення) про свій намір у майбутньому вийти із товариства, яке було подано товариству заздалегідь (не менш як за місяць до виходу).

Розділ 4 “Засада пропорційності у здійсненні майнових корпоративних прав” містить шість підрозділів, у яких розкрито вплив засади пропорційності на здійснення переважних корпоративних прав, прав на викуп частки (акцій), прав на участь у розподілі активів господарського товариства, а також права на відшкодування збитків, завданих його посадовими особами.

У підрозділі 4.1. «Здійснення переважних корпоративних прав» зроблено висновок про те, що засада пропорційності повинна мати прояв у всіх випадках здійснення переважних корпоративних прав, у тому числі коли частку (акції) пропонують до продажу іншим учасникам.

У корпоративних відносинах переважність у здійсненні прав учасників товариства повинна бути передбачена не лише щодо інших (третіх) осіб, але й відносно учасників, тобто суб'єктів одного і того ж правового статусу. Іншими словами, переважність у здійсненні корпоративних прав може мати два прояви: переважність щодо третіх осіб, які не пов'язані із товариством відносинами участі, та переважність щодо інших учасників.

Зауважено, що відсутність у Законі України “Про акціонерні товариства” переважного права на придбання акцій, які пропонують до продажу інші акціонери, не означає, що акціонери позбавлені цього права. Таке право може бути передбачене статутом акціонерного товариства. Принаймні, закон не містить заборони на встановлення у статуті переважного права акціонерів на придбання акцій їх товариства. Відповідну правову можливість містить Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація).

У підрозділі 4.2. «Права на викуп частки (акцій)» запропоновано з метою поділу на види корпоративних прав учасника (акціонера) на викуп у нього частки (акцій) застосовувати критерій суб'єкта ініціативи викупу акцій, а саме: від кого вона виходить, та особи, на яку покладено такий обов'язок.

За цим критерієм право на обов'язковий викуп частки (акцій) можна поділити на три самостійні види корпоративних прав, що здійснюються пропорційно: 1) право на обов'язковий викуп частки (акцій) товариством з його ініціативи (ст. 100 Закону України “Про акціонерні товариства”, ст. 25 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю”); 2) право на обов’язковий викуп акцій товариством з ініціативи акціонера (ст. 102 Закону України “Про акціонерні товариства”); 3) право на обов’язковий (примусовий) викуп акцій акціонером, який набув контрольний пакет, з ініціативи інших акціонерів (ст. ст. 93, 94 та 95 Закону України “Про акціонерні товариства”).

У підрозділі 4.3. «Реалізація права на примусовий викуп акцій власником домінуючого контрольного пакета» засвідчено, що власник домінуючого контрольного пакета акцій здійснює право на примусовий викуп ним акцій у решти акціонерів за своєю волею, незалежно від волевиявлення інших акціонерів. Ця особливість характерна для такого виду корпоративних прав, як виняткові (ексклюзивні) права. Іншими словами, право акціонера-власника домінуючого контрольного пакета на примусовий викуп акцій (squeeze-out) є самостійним винятковим корпоративним правом, яке підлягає здійсненню пропорційно із кількістю акцій, встановленою законом.

Виявлено недоліки правових механізмів, необхідних для визначення справедливої ціни примусового викупу акцій. У здійсненні цього права привертає увагу необхідність обов’язкового залучення суб’єкта професійної оціночної діяльності. Щоб подолати ці перешкоди, потрібно внести зміни до абз. 2 ч. 3 ст. 95 Закону, якими виключити згадку про суб’єкта оціночної діяльності.

У підрозділі 4.4. «Право на дивіденди» обґрунтовано доцільність у запровадженні механізму обов’язкової виплати дивідендів на вимогу учасників (акціонерів), яким належить встановлений законом (відповідно 10 і більше та 5 і більше) відсоток частки (кількості акцій) у статутному капіталі товариства, незалежно від рішення загальних зборів.

Здійснення права на виплату дивідендів має відбуватися за своєю волею учасника (акціонера), незалежно від волевиявлення інших осіб, що є характерним для засади пропорційності здійснення виняткових (ексклюзивних) корпоративних прав.

Серед підстав для відмови товариством з обмеженою та додатковою відповідальністю у виплаті дивідендів своїм учасникам закон передбачає необхідність у проведенні розрахунків із колишніми учасниками у разі їх виходу або виключення із товариства. Такий розрахунок має бути проведений протягом одного року з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід (виключення). Це означатиме, що принаймні один рік після виходу чи виключення учасника із товариства інші його учасники, які продовжують брати у ньому участь, можуть бути позбавлені правомочності на виплату дивідендів. Причому ні у діях товариства, ні у діях його учасників немає протиправності, а майна товариства достатньо для здійснення відповідних виплат. Отже, право колишніх учасників товариства (на отримання вартості частки) отримує пріоритет над правом чинних учасників (право на отримання дивідендів). Така ситуація не є виправданою.

Визначення підстав для відмови у виплаті дивідендів не повинно порушувати прав учасників товариства, і має бути пов'язане або з фінансовими ризиками (недостатність майна для задоволення вимог кредиторів), або з протиправною поведінкою товариства чи його учасників.

У підрозділі 4.5. «Здійснення корпоративного права на відшкодування збитків, завданих посадовими особами господарського товариства» звернено увагу на те, що право учасника (акціонера) на подання позову в інтересах товариства за захистом свого порушеного права, повинно мати зв'язок із розміром його частки (кількістю акцій) у статутному капіталі, тобто, засадою пропорційності. На сьогоднішній день, у контексті відшкодування збитків, завданих товариству органом або іншою особою, цей розмір становить 5 і більше відсотків.

Учасник (учасники) юридичної особи, якому (яким) сукупно належить 5 і більше відсотків статутного капіталу товариства (голосуючих акцій), може (можуть) подати в інтересах такої юридичної особи позов про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою. З урахуванням цих положень закону, слід зробити висновок про те, що право на відшкодування збитків, завданих посадовими особами товариства, належить до виняткових (ексклюзивних) корпоративних прав, які учасники (акціонери) здійснюють пропорційно із розміром частки (кількістю акцій), встановленим законом.

Відповідне корпоративне право необхідно поширити також на інші позови учасників (акціонерів) в інтересах товариства, зокрема, – про визнання недійсним правочину, вчиненого товариством.

У підрозділі 4.6. «Реалізація корпоративних прав на участь у розподілі активів у разі припинення товариства» доведено, що залежно від об'єкта співвідношення в акціонерному товаристві можливе встановлення двох видів пропорційності у здійсненні прав акціонерів при реорганізації: пропорційність у співвідношенні кількості акцій і пропорційність у співвідношенні вартості акцій.

У разі розміщення акцій товариства- правонаступника, яке утворено внаслідок поділу і перетворення, має діяти пропорційність у співвідношенні кількості акцій, що належали акціонерам товариств, які були припинені. Якщо утворюється товариство внаслідок злиття або приєднання, пропорційність може бути дотримана лише у співвідношенні вартості акцій, що належали акціонерам припинених товариств.

Умови та способи здійснення права на ліквідаційну квоту, яке належить учасникам товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю, визначають самі учасники цих товариств у рішенні загальних зборів (п. 13) ч. 2 ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Засада здійснення цього права учасників товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю законом не встановлена. У п. 4) ч. 1 ст. 5 Закону України «Про товариства з

обмеженою та додатковою відповідальністю” лише передбачено право учасника товариства отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість. Зважаючи на те, що засада пропорційності є характерною для здійснення права учасника (акціонера) на розподіл активів у разі ліквідації товариства, необхідно доповнити п. 4) ч. 1 ст. 5 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” положенням щодо пропорційності при отриманні частини майна товариства або його вартості у разі ліквідації.

Розділ 5 “Цивільно-правові способи захисту корпоративних прав” складається із трьох підрозділів, у яких дано загальну характеристику способів захисту суб’єктивних корпоративних прав, а також розкрито особливості окремих способів їх захисту, у тому числі, визнання нечинним та скасування рішення органу управління господарським товариством.

У підрозділі 5.1. «Загальна характеристика способів захисту суб’єктивних корпоративних прав» запропоновано з урахуванням розміру частки (кількості акцій), який належить учаснику, способи захисту корпоративних прав поділяти на: способи захисту звичайних (ординарних) корпоративних прав, які належать кожному учаснику, наприклад, зобов’язання до вчинення дій, та способи захисту виняткових (ексклюзивних) корпоративних прав, які належать лише деяким учасникам із необхідним відсотком частки (акцій), визначеним законом, наприклад, заборона чинити перешкоди у здійсненні виняткового корпоративного права.

Встановлено, що значна поширеність на практиці таких способів захисту корпоративних прав як зобов’язання до вчинення дій або заборона на їх вчинення є підтвердженням того, що товариство в особі його посадових осіб нерідко порушує свої зобов’язання перед учасниками (акціонерами). Чинне корпоративне законодавство України не передбачає цивільно-правової відповідальності товариства перед учасниками (акціонерами) за збитки, завдані його посадовими особами. У зв’язку із наведеним, виникає необхідність передбачити додаткові засоби для забезпечення виконання товариством зобов’язань перед своїми учасниками (акціонерами). Одним зі способів захисту корпоративних прав, який належить до заходів цивільно-правової відповідальності, має стати відповідальність господарського товариства перед своїми учасниками (акціонерами) за невиконання зобов’язань перед ними.

Обґрунтовано доцільність визначати ефективність захисту корпоративних прав з урахуванням двох критеріїв:

1) доступності, тобто наявності можливості застосування такого способу захисту корпоративних прав, який не суперечить закону або договору;

2) достатності, тобто спроможності способу захисту корпоративних прав досягти того результату, на який розраховує суб'єкт цих прав (усунути порушення права).

У підрозділі 5.2. «Особливості окремих способів захисту корпоративних прав» зроблено висновок, що у тих випадках, коли корпоративне право може бути самостійно здійснено учасником (акціонером) без звернення до товариства, воно не вимагає судового захисту, за винятком ситуацій, коли товариство своїми діями чинить перешкоди у реалізації такого права. Іншими словами, у разі звернення учасника (акціонера) із встановленим законом розміром частки (кількістю акцій) 10 (5) і більше відсотків до суду з вимогою про оскарження відмови у прийнятті рішення (утримання від його прийняття) органом товариства щодо скликання позачергових загальних зборів, така вимога не підлягає задоволенню. У нього є можливість реалізувати своє виняткове корпоративне право шляхом скликання і проведення позачергових загальних зборів з власної ініціативи, незалежно від волевиявлення товариства.

Звернено увагу на те, що право на проведення аудиторської перевірки фінансово-господарської діяльності товариства та право на усю інформацію про нього є самостійними корпоративними правами, які здійснюються з урахуванням засади пропорційності. Можливість одночасного порушення цих самостійних корпоративних прав створює необхідність і для їх одночасного захисту із застосуванням різних способів, тому відмова у захисті права на інформацію лише на тій підставі, що учасник (акціонер) здійснював своє право на проведення аудиторської перевірки, необґрунтована.

З'ясовано, що способи захисту переважних прав учасників товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю на придбання частки у разі збільшення розміру статутного капіталу, або на купівлю частки іншого учасника товариства, що продається третій особі, залежать від виду порушення права: 1) ухилення товариства від передання частки учаснику або 2) порушення пропорційності під час розподілу часток між учасниками. У першому випадку спосіб захисту повинен бути пов'язаний із визначенням розміру частки учасника у статутному капіталі, у другому – із переведенням прав та обов'язків покупця частки на учасника товариства, корпоративні права якого порушені.

Встановлено, що з моменту закінчення строку отримання вимог учасників (акціонерів) про обов'язковий викуп частки (акцій), у товариства виникає обов'язок здійснити оплату частки (акцій). У зв'язку із цим, належним способом захисту порушеного права на викуп частки (акцій) з ініціативи товариства, з ініціативи учасника (акціонера), або у разі придбання контрольних пакетів акцій, треба вважати стягнення заборгованості з викупу частки (акцій).

Виявлено згоду з тими авторами, які вважають доцільним залучення нотаріуса до захисту права на виплату дивідендів. Враховуючи спільну

правову природу права на отримання дивідендів акціонерами та учасниками товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю, нотаріальний спосіб захисту у вигляді виконавчого напису визнано доцільним поширити і на учасників товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю.

Обґрунтовано способом захисту права на конвертацію частки (акцій) визнати переведення прав та обов'язків щодо частки (акцій) на нового учасника (акціонера) зі збереженням співвідношення, яке існувало до моменту реорганізації. Іншими словами, учасник (акціонер) товариства- правонаступника, право якого на конвертацію частки (акцій) було порушено відступом від засади пропорційності, повинен мати можливість застосувати у судовому порядку такий спосіб захисту, як переведення на нього частки (частини частки) або акцій, які були безпідставно передані іншому учаснику (акціонеру) у процесі реорганізації.

У підрозділі 5.3. «Визнання нечинним та скасування рішення органу управління господарським товариством як спосіб захисту корпоративних прав» встановлено, що позиція, згідно з якою рішення загальних зборів є актом індивідуального характеру, дала підстави Верховному Суду визначити рішення органу управління товариством таким, що вичерпує свою юридичну чинність виконанням. Зазначений правовий висновок має своїм наслідком відмову у визнанні недійсними рішень загальних зборів та інших органів господарських товариств на тій підставі, що вони вичерпали свою дію як акти індивідуального характеру. При розгляді цієї категорії спорів треба керуватися тим, що рішення органу управління товариством належить до локальних правових актів, у тому числі, нормативного характеру, який, за наявності передбачених законом підстав, може бути визнаний судом недійсним, незалежно від правових наслідків його застосування.

Запропоновано замість визнання “недійсним” рішення органу господарського товариства, відповідний спосіб захисту називати: визнання нечинним та скасування. Ця назва впливає із правової природи рішення органу товариства (локальний правовий акт), а також із підстав та правових наслідків його незаконності.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає у формуванні теоретичної концепції цивільно-правового регулювання здійснення і захисту корпоративних прав та обґрунтування пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства та судової практики України у цій сфері. Основні висновки дисертаційного дослідження, що розширюють і доповнюють винесені на захист положення наукової новизни, полягають у такому:

1. Корпоративні права мають цивільно-правову природу. Їх здійснення засноване на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності суб'єктів цих прав. Види корпоративних прав відповідають класифікації, характерній для цивільних (немайнових та майнових) прав. Корпоративні права є різновидом цивільних прав і потребують правової визначеності засади їх здійснення у Цивільному кодексі України.

2. Залежно від придатності до самостійного здійснення і захисту, різні правові можливості учасника (акціонера) господарського товариства можуть бути поділені на два види:

1) правомочності, які є елементами змісту суб'єктивного корпоративного права;

2) суб'єктивні корпоративні права.

3. Характер правового зв'язку (відносин) між унітарною і корпоративною юридичною особою та її засновником (учасником) не є тотожним і залежить від того, чи визначено частку засновника (учасника) у її статутному капіталі, та як впливає розмір цієї частки на здійснення суб'єктивних прав. Корпоративною є юридична особа зі статутним капіталом, поділеним на частки (частку) її учасників (учасника, акціонера), розмір яких (якої) пропорційно обумовлює здійснення суб'єктивних корпоративних прав.

4. Немайнові корпоративні права треба відрізнити від особистих немайнових прав особи. Поняття “немайнові корпоративні права” та “особисті немайнові права особи” не є тотожними. За зв'язком із особою, немайнові права треба поділяти на два види:

1) немайнові права, які тісно не пов'язані з особою (наприклад, корпоративні немайнові права);

2) немайнові права, які тісно пов'язані з особою, є невід'ємними від неї (особисті немайнові права).

5. Звичайні корпоративні права належать усім учасникам (акціонерам) товариства, незалежно від розміру частки (кількості акцій), що перебуває в їх власності. Виняткові корпоративні права належать лише тим учасникам (акціонерам), які мають необхідний (не менший або більший: 5, 10, 95 тощо) відсоток частки (акцій), встановлений законом. Обсяг правомочностей ординарних корпоративних прав залежить виключно від наявності статусу учасника (акціонера); зміст ексклюзивних корпоративних прав визначає не лише статус учасника (акціонера), але й наявність у нього певного необхідного, визначеного законом, відсотка частки (акцій): не менше або більше 5, 10, 95 тощо.

6. Керуючись загальними приписами Законів України “Про акціонерні товариства” і “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, необхідно окремо виділити засаду пропорційності здійснення корпоративних прав, яка полягає у співвідношенні із розміром

частки (кількістю акцій) в статутному капіталі господарського товариства. Засада пропорційності визначає, встановлений законом, локальним правовим актом, або договором, порядок здійснення корпоративних прав залежно від розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі, яка належить кожному (будь-якому) учаснику товариства або окремому учаснику із достатнім розміром частки (кількістю акцій), встановленим законом (5, 10, 95 відсотків тощо).

7. В актах цивільного законодавства України встановлені такі засади здійснення корпоративних прав: 1) здійснення корпоративних прав вільно, на власний розсуд; 2) здійснення корпоративних прав добросовісно та розумно; 3) здійснення корпоративних прав пропорційно щодо розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі товариства. Кожна із перелічених засад безпосередньо втілена у корпоративних відносинах, є характерною для здійснення корпоративних прав. Своєю чергою пропорційність завжди має прояв у здійсненні корпоративних прав, як при їх здійсненні вільно, на власний розсуд, так і за наявності добросовісності та розумності.

8. Здійснення звичайних (ординарних) корпоративних прав на засаді пропорційності до розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі господарського товариства, стосується кожного учасника (акціонера). Від розміру частки (кількості акцій) кожного учасника (акціонера) господарського товариства залежить, якою кількістю голосів саме він володіє на загальних зборах товариства, який розмір дивідендів або активів у разі ліквідації будуть власне йому виплачувати, на який розмір частки (кількість акцій) конкретно він може претендувати у разі її (їх) продажу іншим учасником (акціонером) або самим товариством і таке інше.

9. Вплив засади пропорційності може також залежати від розміру частки (кількості акцій), встановленого законом, як от: 5, 10, 95 тощо відсотків. Відповідно до пропорційності із розміром частки (кількістю акцій), визначеним законом, здійснення тих чи інших виняткових корпоративних прав окремих учасників (акціонерів), наприклад, на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів, на обов'язкове включення пропозицій учасника (акціонера) у проект порядку денного загальних зборів, на проведення аудиторської перевірки діяльності товариства, на доступ до будь-якої інформації про акціонерне товариство, на примусовий викуп акцій власником домінуючого контрольного пакета, тощо обумовлено відсотком частки (акцій), яка встановлена законом. І лише за наявності такого відсотка частки в учасника (акціонера) виникає ексклюзивне корпоративне право.

10. Засновники товариства, а в подальшому його учасники (акціонери), добровільно приймають на себе виконання зобов'язань, які виникають зі статуту та інших локальних правових актів. На момент заснування товариства, або вступу до нього (придбання частки, акцій), не

має місця «підпорядкування волі» однієї особи волі іншої. Тому при здійсненні корпоративних прав, яке обумовлене рішеннями загальних зборів, не відбувається панування волі одного суб'єкта правовідношення над волею іншого. На встановлення умов здійснення суб'єктивних корпоративних прав більшістю, меншість заздалегідь дала згоду, оскільки добровільно взяла на себе обов'язок виконувати положення статуту та рішення органів управління товариства.

11. Не заперечуючи можливості існування таких випадків, коли потрібно ідентифікувати волевиявлення конкретного акціонера під час голосування на загальних зборах, вони не можуть бути підставою для загального обмеження способів голосування, зокрема, таємного голосування. Обґрунтованим є встановлення вичерпного переліку випадків, а саме: якщо відбувається голосування з тих питань порядку денного, які можуть стати підставою для обов'язкового викупу акцій (ч. 1 ст. 102 Закону України «Про акціонерні товариства»), коли необхідна вказівка на персональні дані акціонера при заповненні бюлетеня для голосування. В інших ситуаціях необхідно надати можливість акціонерам здійснити своє право на голосування таємно.

12. Серед основних новел Закону України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року можна виділити легалізацію систем корпоративного управління (одно- та дворівневої), які передбачені Регламентом Ради ЄС № 2157/2001 від 08.10.2001 року «Про Статут Європейського товариства». У законі (ч. 1 ст. 4) встановлено, що структура управління акціонерним товариством може бути лише однорівнева або дворівнева. Тобто ця норма не допускає поєднання кількох систем управління, наприклад, запровадження змішаної системи. Водночас вибір системи управління акціонерним товариством має належати самим акціонерам, а не визначатися законом.

13. Учасникам (акціонерам) господарських товариств, які мають частку в статутному капіталі (кількість акцій) у розмірі 10 (5) та більше відсотків, повинна бути забезпечена можливість здійснити виключне корпоративне право на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів за власною волею. Наявність звернення учасника (учасників) до органів товариства із вимогою скликати позачергові загальні збори може впливати лише на фінансування витрат, пов'язаних із підготовкою та проведенням позачергових загальних зборів. Якщо учасник (учасники) товариства з визначеним розміром частки (кількістю акцій) звернеться до відповідного органу із вимогою про скликання позачергових загальних зборів, і йому буде відмовлено з підстав не передбачених законом, статутом чи іншими локальними правовими актами, товариство не розгляне звернення учасника (акціонера), не повідомить про результати його розгляду, або не проведе річні загальні збори, витрати на підготовку та проведення позачергових загальних зборів, ініційованих таким учасником (акціонером), покладаються на товариство.

14. За чинною редакцією закону зменшення розміру статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю відбувається у момент державної реєстрації виходу учасника із нього. Оскільки учасник товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю не попереджає товариство про свій намір вийти з нього, дотримати вимогу закону щодо попереднього повідомлення кредиторів товариства про зменшення розміру статутного капіталу стає неможливим. Зважаючи на це, варто встановити на законодавчому рівні обов'язок учасника, частка якого у статутному капіталі становить менше 50 відсотків, попередити товариство про намір виходу із нього.

15. Вибірковий викуп акцій з ініціативи товариства є відступом від засади пропорційності при здійсненні корпоративних прав. Викуп не може відбуватися без застосування засади пропорційності у здійсненні відповідного права акціонера. Право акціонера на обов'язковий викуп у нього акцій з ініціативи товариства має бути здійснено виключно на засаді пропорційності.

16. Права на примусовий викуп акцій власником домінуючого контрольного пакета (squeeze-out) та примусовий викуп їх акцій у решти акціонерів (sell-out) не є такими, що діють одночасно (кореспондують одне одному), а навпаки – здійснення одного із цих прав виключає можливість здійснення іншого. Якщо власник домінуючого контрольного пакета акцій, здійснюючи своє право на примусовий викуп, подав товариству публічну безвідкличну вимогу про примусовий продаж йому акцій, в інших акціонерів не виникає право на примусовий викуп.

17. Висновок Верховного Суду про те, що акціонер не зобов'язаний звертатися до товариства із заявою про виплату дивідендів, оскільки положеннями чинного законодавства такого обов'язку не встановлено, не є загальним, а має межі застосування з огляду на спосіб здійснення права на дивіденди. Він стосується лише тих акціонерних товариств, для яких законом (публічні акціонерні товариства) або локальними правовими актами (приватні акціонерні товариства) встановлено обов'язок здійснити виплату дивідендів через депозитарну систему України. Якщо ж акціонерне товариство має право здійснити таку виплату безпосередньо акціонерам, про що прийнято відповідне рішення загальними зборами, згаданий правовий висновок не повинен бути застосований.

18. Звертаючись із вимогою про відшкодування збитків, завданих товариству, його учасник просить захисту своїх корпоративних прав. Подаючи позов про відшкодування збитків товариству, учасник (акціонер) повинен обґрунтувати, у чому полягало порушення належного йому корпоративного права: прострочення виплати оголошених дивідендів, виникнення заборгованості з обов'язкового викупу акцій, відмова у переданні частини активів товариства при його ліквідації тощо.

19. У Законі України “Про акціонерні товариства” встановлено засаду пропорційності у здійсненні права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій

у зв'язку із реорганізацією товариства. Залежно від об'єкта співвідношення в акціонерному товаристві можливе встановлення двох видів пропорційності здійснення прав акціонерів при реорганізації: пропорційність у співвідношенні кількості акцій і пропорційність у співвідношенні вартості акцій. У разі розміщення акцій товариства- правонаступника, яке утворено внаслідок поділу і перетворення, має діяти пропорційність у співвідношенні кількості акцій, що належали акціонерам товариств, які були припинені. Якщо утворюється товариство внаслідок злиття або приєднання, пропорційність може бути дотримана лише у співвідношенні вартості акцій, що належали акціонерам припинених товариств.

20. Відмінність між способами превентивного захисту та заборонаю на вчинення певних дій, характерною для захисту виняткових корпоративних прав, полягає у моменті, коли виникає необхідність застосувати відповідні способи захисту. Превентивні способи захисту застосовують тоді, коли порушення права ще не відбулося, але існує реальна загроза його порушення. Заборона на вчинення певних дій, як спосіб захисту корпоративних прав, може бути застосована лише після їх порушення. Правовим наслідком застосування цього способу захисту є недопущення наступного порушення того ж корпоративного права аналогічними діями.

21. Ефективність захисту корпоративних прав має бути визначена з урахуванням двох критеріїв:

1) доступності, тобто об'єктивної можливості застосування такого способу захисту корпоративних прав, який не суперечить закону;

2) достатності, тобто спроможності способу захисту корпоративних прав досягти того результату, на який розраховує суб'єкт цих прав (усунути порушення права).

22. З урахуванням практики вирішення судових спорів про захист суб'єктивних корпоративних прав, вибір належних способів їх захисту залежить від трьох критеріїв: 1) змісту порушеного права, 2) виду порушення права і 3) наслідків його порушення. Отож, належним треба вважати такий спосіб захисту корпоративних прав, який передбачений законом або договором і відповідає змісту порушеного корпоративного права, характеру та наслідкам його порушення. Натомість, ефективний спосіб захисту корпоративних прав – це спосіб захисту, який не передбачений законом чи договором для захисту корпоративного права, але має бути доступним і достатнім особі, право якої порушено.

23. Право на голосування, як звичайне корпоративне право, яке здійснюють на засаді пропорційності, охоплює декілька правомочностей: на проведення річних загальних зборів; на отримання повідомлення про скликання загальних зборів; на ознайомлення з матеріалами, пов'язаними з порядком денним; на внесення власних пропозицій до проекту порядку

денного; на участь у засіданні загальних зборів; на виступи під час обговорення питань порядку денного; на вираження свого волевиявлення щодо питань порядку денного; на встановлення результатів голосування. У разі порушення однієї із цих правомочностей, кожна із них окремо не підлягає самостійному судовому захисту, оскільки ці правомочності не є окремими корпоративними правами, а становлять зміст єдиного суб'єктивного корпоративного права на голосування. Якщо створенням перешкод у здійсненні кожної із цих правомочностей було порушено право учасника (акціонера) на голосування в цілому, саме воно підлягає захисту.

24. У тих випадках, коли корпоративне право може бути самостійно здійснено учасником (акціонером) без звернення до товариства, воно не вимагає судового захисту від нього, за винятком ситуацій, коли товариство своїми активними діями чинить перешкоди у реалізації такого права. У разі звернення учасника (акціонера) із встановленим законом розміром частки (кількістю акцій) 10 (5) і більше відсотків до суду з вимогою про оскарження відмови у прийнятті рішення (утримання від його прийняття) органом товариства щодо скликання позачергових загальних зборів, позивачу має бути відмовлено у її задоволенні.

25. Право на проведення аудиторської перевірки фінансово-господарської діяльності товариства та право на усю інформацію про нього є самостійними корпоративними правами, які здійснюються з урахуванням засади пропорційності. Однак це не означає, що вони не можуть бути реалізовані одним і тим же учасником (акціонером) одночасно, окремо одне від одного. Здійснення права на інформацію не виключає здійснення права на аудиторську перевірку і навпаки. Можливість одночасного здійснення цих самостійних корпоративних прав створює необхідність і для їх одночасного захисту у разі їх порушення із застосуванням різних способів.

26. На сьогодні реалізація виняткового права учасника товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю із розміром частки менше 50 відсотків на вихід із них не обумовлена діями чи рішеннями цих товариств. Його здійснення залежить від самого учасника, який виходить із товариства за своєю волею, незалежно від волевиявлення товариства. Державну реєстрацію виходу із товариства проводять з ініціативи самого учасника (за його заявою), незалежно від рішень товариства.

27. Способи захисту переважних прав учасників товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю на придбання частки у разі збільшення розміру статутного капіталу, або на купівлю частки іншого учасника товариства, що продається третій особі, залежать від виду порушення права: 1) ухилення товариства від передання частки учаснику або 2) порушення пропорційності під час розподілу часток між учасниками. У першому випадку спосіб захисту повинен бути пов'язаний із визначенням розміру частки учасника у статутному капіталі, у другому – із переведенням прав та обов'язків покупця частки на учасника товариства.

28. З моменту закінчення строку отримання вимог учасників (акціонерів) про обов'язковий викуп частки (акцій), у товариства виникає обов'язок здійснити оплату частки (акцій). У зв'язку із цим, належним способом захисту порушеного права на викуп частки (акцій) з ініціативи товариства, з ініціативи учасника (акціонера), або у разі придбання контрольних пакетів акцій, треба вважати стягнення заборгованості з викупу частки (акцій).

29. Право на примусовий викуп акцій особою, яка стала власником домінуючого пакета, виникає із факту набуття у власність домінуючого контрольного пакета акцій. Це право належить лише акціонерові (акціонерам) – власникові більше 95 відсотків простих акцій. Такий акціонер має можливість здійснити право на примусовий викуп акцій у решти акціонерів (squeeze-out) за власною волею, незалежно від волевиявлення інших акціонерів шляхом використання рахунка умовного зберігання (ескроу).

30. Враховуючи спільну правову природу права на отримання дивідендів акціонерами та учасниками товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю, нотаріальний спосіб захисту у виді виконавчого напису необхідно поширити і на учасників цих товариств.

31. Між рішенням органу управління господарським товариством і правочином існують істотні відмінності:

1) рішення органу управління господарським товариством є не дією, як правочин, а правовим актом;

2) рішення органу управління господарським товариством, на відміну від правочину, створює правові наслідки не для сторін правочину, а для учасників товариства;

3) рішення органу управління господарським товариством приймають, як правило, більшістю голосів, а не взаємним волевиявленням (єдністю волі), як правочин;

4) рішення органу управління господарським товариством приймають у межах компетенції, встановленої законом або локальним правовим актом, а правочин вчиняють у межах відповідного обсягу цивільної дієздатності особи.

32. Позиція, згідно з якою рішення загальних зборів є актом індивідуального характеру, дала підстави Верховному Суду визначити суперечливу властивість рішення органу управління товариством – вичерпувати юридичну дію його виконанням. Такий правовий висновок має своїм наслідком відмову у визнанні недійсними рішень загальних зборів та інших органів господарських товариств лише на тій підставі, що вони вичерпали свою дію як акти індивідуального характеру. При розгляді цієї категорії спорів треба керуватися тим, що рішення органу управління товариством належить до локальних правових актів, у тому числі, нормативного характеру, яке, за наявності підстав, завжди може бути визнане судом нечинним та скасоване.

На основі наведених вище висновків підготовлено проєкт змін до цивільного законодавства України у сфері здійснення та захисту корпоративних прав, який подано в Додатку 2 до дисертації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії та інші праці:

1. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 588 с.
2. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 590 с.
3. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасиво-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. 512 с. (§ 1 глави 4).
4. Корпоративное право / Венедиктова И. В., Гнидченко Г. Г., Кагановская Т. Е. и др. ; под ред. У. Хельманна, И. В. Венедиктовой. Хмельницкий : Хмельницкий университет управления и права, 2015. С. 144–146. (глави 2–4, 6).
5. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. В. М. Коссака. Київ : Правова єдність, 2010. 672 с. (коментар до глав 1, 3, 4, 11, 13, 14, 17, 18, 21).
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Вид. 2-ге, змін. і доп. / за ред. В. М. Коссака. Київ : Істина, 2008. 992 с. (коментар до глав 5, 18–19).

Статті, що опубліковані у наукових фахових виданнях:

7. Kossak V., Yakubivskiy I., Oprysko M., Tsikalo V. and Bek Y. Legal Consequences of Mock Transactions. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2020. № 9. P. 1600–1607 (належить до 3 квартилю – прирівнюється до 2 публікацій).
8. Tsikalo V. Specific characteristics of corporate rights under Ukrainian legislation. *Cuestiones Politicas*. 2022. № 73. Vol. 40. P. 633–654.
9. Hnativ O., Rym T., Tsikalo V., Rym O. Combination of private law and public law principles in the regulation of investment relations. *PA Persona e Amministrazione*. 2022. V. 11 № 2, II – Studi. Pubblicato 2023-04-12. P. 841–861 (належить до 4 квартилю).
10. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення переважного права учасників товариства на придбання частки (її частини) іншого учасника. *Juris europensis scientia*. 2023. Вип. 1. С. 42–46.
11. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення прав учасників господарських товариств в умовах новелізації корпоративного законодавства. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 84–89.
12. Цікало В. І. Здійснення і захист права на справедливу ціну примусового продажу акцій у разі придбання домінуючого контрольного

пакета в умовах новелізації корпоративного законодавства. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2023. № 02. С. 145–149.

13. Цікало В. Перспективи здійснення права на відшкодування збитків, завданих посадовими особами господарського товариства, в умовах оновлення корпоративного законодавства. *Veda a perspektivy*. 2023. № 4 (23). С. 152–164.

14. Цікало В. І. Класифікація способів захисту прав учасників господарських товариств в період оновлення корпоративного законодавства. *Наукові перспективи*. 2023. № 4 (34). С. 500–513.

15. Цікало В. І. Право на аудиторську перевірку діяльності господарського товариства в умовах модернізації корпоративного законодавства. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5 (19). С. 365–373.

16. Цікало В. Засади здійснення та захисту корпоративних прав: поняття й види. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 61–65.

17. Цікало В. Засади здійснення прав учасників за Законом України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 79–84.

18. Цікало В. Умови здійснення права акціонерів на викуп акцій з ініціативи товариства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 25–30.

19. Цікало В. Умови здійснення та захисту права акціонера на обов’язковий викуп акцій товариством. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 52–56.

20. Цікало В. Здійснення та захист права акціонерів на обов’язковий викуп акцій у разі придбання домінуючого контрольного пакета. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 51–55.

21. Цікало В. Умови здійснення права акціонерів на конвертацію (обмін) акцій. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 41–45.

22. Цікало В. Здійснення права на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 39–43.

23. Цікало В. Предмет договору про здійснення прав учасників господарського товариства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 68–73.

24. Цікало В. Види прав учасників господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 50–54.

25. Цікало В. Окремі питання набуття, зміни та припинення прав учасників господарського товариства. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. Вип. 64. С. 151–165.

26. Цікало В. І. Право акціонера на звернення до нотаріуса у разі невиконання дивідендів. *Міжнародний журнал "Право і суспільство" [текст]* : за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильової В. А. Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. Вип. 5. С. 175–182.

27. Цікало В. Здійснення і захист права акціонерів на отримання дивідендів: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. Вип. 63. С. 97–112.

28. Цікало В. Порівняльна характеристика правового регулювання здійснення права участі за законодавством України та Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 337–347.

29. Цікало В. І., Оприско М. В. Корпоративні права подружжя: складні питання у судовій практиці. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 10 (182). С. 43–47.

30. Zikalo V. Problemy obrony praw korporacyjnych na Ukrainie. *Pravo Ukrainskie. Wybrane zagadnienia* / red. M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikolajew. Lublin : Towarzystwo Wydawnictw Naukowych LIBROPOLIS, 2013. S. 143–150.

31. Цікало В. І. Строки здійснення корпоративних прав та виконання корпоративних обов'язків, позовна давність у Законі України "Про акціонерні товариства". *Юриспруденція: теорія і практика*. 2010. № 2 (64). С. 7–11.

32. Цікало В. Корпоративні права: поняття, ознаки та класифікація. *Право України*. 2010. № 11. С. 102–111.

33. Цікало В. І. Особливості здійснення корпоративних прав держави і територіальної громади. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. Спеціальний випуск. № 929*. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2010. С. 243–246.

34. Tsikalo W. Spolki korporacyjne jednego udziałowca wedlug prawodawstwa Ukrainy. *Warunki podejmowania I prowadzenia dzialalnosci gospodarczej w rejonach przygranicznych Polski I Ukrainy* / pod redakcja Rafala Biskupa, Malgorzaty Ganczar. Recenzja naukowa dr hab. Artur Kus. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawla II, 2007. S. 200–206.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

35. Цікало В. І. Зміст договору про здійснення прав учасників господарського товариства в умовах новелізації корпоративного законодавства. *Договір як універсальна форма правового регулювання* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора Володимира Васильовича Луця (1933–2021) (м. Івано-

Франківськ, 7 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С. 132–134.

36. Цікало В. І. Сфера здійснення прав учасників товариств в умовах новелізації корпоративного законодавства. *Одинадцять юридичних диспутів з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського* : (до 25-річчя заснування економіко-правового факультету) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / відповід. ред. В. І. Труба, упор. А. Л. Святошнюк ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, економ.-прав. ф-т. Одеса : Фенікс, 2023. 154 с. URL : http://liber.onu.edu.ua/pdf/11jurid_disp.pdf. С. 105-108.

37. Цікало В. І. Здійснення акціонерами права на голосування в умовах воєнного стану. *Зміни у корпоративному законодавстві в період дії правового режиму воєнного стану в Україні* : зб. наук. праць за матеріалами ХХ Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2022 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України ; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2022. С. 135–138.

38. Цікало В. І. Перспективи правового регулювання засад здійснення корпоративних прав. *Рекодифікація Цивільного кодексу України: перспективи правового регулювання корпоративних відносин* : зб. наук. праць за матеріалами ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції (24 вересня 2021 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України ; за ред. д-ра юрид. наук В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2021. С. 143–146.

39. Цікало В. Строки (терміни) звернення за захистом корпоративних прав. *Строки. Позовна давність* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасиво-Фатєєвої. Харків, ЕКУС, 2021. С. 121–142.

40. Цікало В. Форми здійснення корпоративних прав. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали ХХVІ звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.) : у 2-х ч. Ч. 1 Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 181–182.

41. Цікало В. І. Ефективність у захисті корпоративних прав. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку* : матеріали ХVІІІ міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 193–196.

42. Цікало В. І. Порівняльна характеристика корпоративних прав і прав членів кооперативу. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2020. Т. 3. С. 518–521.

43. Цікало В. І. Пропорційні та співмірні корпоративні права у проєкті Закону України “Про акціонерні товариства”. *Законодавство про акціонерні товариства: новації та перспективи* : зб. наук. праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (23 жовтня 2020 року, м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України ; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Київ–Івано-Франківськ, 2020. С. 121–124.

44. Цікало В. І. Оновлення поняття “корпоративних прав”. *Рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства України: концепція, напрями, перспективи* : матеріали X Міжнародного цивілістичного форуму. Київ, 2020. С. 96–99.

45. Цікало В. І. Поняття договору про здійснення прав учасників господарського товариства. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин* : матеріали наук.-практ. конф., присвячені 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 205–207.

46. Цікало В. І. Переважне право на придбання акцій, що пропонуються до відчуження акціонером: здійснення та захист. *Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Кандафарева ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; економ.-прав. ф-т. Одеса : Астропринт, 2017. С. 38–42.

47. Цікало В. І. Особливості захисту права акціонерів на обов'язковий викуп акцій у разі придбання домінуючого контрольного пакета. *Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики* : зб. наук. праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 жовтня 2017 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2017. С. 249–251.

48. Цікало В. І. Довіреність на право участі та голосування на загальних зборах акціонерів. *Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20–21 травня 2016 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Кандафарева ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2016. С. 204–208.

49. Цікало В. І. Особливості здійснення права на участь у діяльності загальних зборів акціонерів за законодавством Європейського Союзу. *Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie. PRAVNA VEDA A*

PRAX V TRETOM TISICROCI / 27. – 28. Februar 2015. Kosice : Universita Pavla Josefa Savarika v Kosiciach, 2015. S. 111–113.

50. Цікало В. Вплив Угоди про асоціацію на здійснення права участі акціонерів. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч. 1. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 227–230.

51. Цікало В. І. Особливості здійснення та захисту права акціонерів на участь у розподілі прибутку товариства за законодавством ЄС. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 27 лютого 2015 р.). Харків : Право, 2015. С. 189–191.

52. Цікало В. І. Система корпоративного управління. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 березня 2015 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ : Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. С. 230–233.

53. Цікало В. І. Право учасника на інформацію про господарське товариство за законодавством України та Європейського Союзу. *“Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії”* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 24–25 квітня 2015 р. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2015. С. 86–88.

54. Цікало В. І. Судовий захист права акціонерів на виплату дивідендів. *П'ять юридичних диспутів з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті С. В. Васьковського* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22 травня 2015 р.) / відповід. ред. І. С. Канзафарова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2015. С. 254–258.

55. Цікало В. І. Співвідношення між прийняттям рішень загальними зборами товариства та їх повноважністю. *Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (2–3 жовтня 2015 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук. акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2015. С. 298–300.

56. Цікало В. І. Співвідношення між вартістю частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та здійсненням права участі. *Наука та освіта XXI століття* : матеріали звітної викладацької та студентської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 30 квітня 2014 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ

Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2014. С. 194–197.

57. Цікало В. І. Правова природа строку повідомлення про вихід із товариства. *Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.) / упоряд. та відповід. ред. І. С. Канзафарова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2014. С. 93–95.

58. Цікало В. І. Особливості здійснення права участі у співвідношенні із корпоративним правочином. *Корпоративні правочини* : зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27–28 вересня 2013 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України ; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2013. С. 46–51.

59. Цікало В. І. Захист корпоративного права акціонерів на скликання позачергових загальних зборів. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин* : зб. наук. праць / НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва; редкол.: О. Д. Крупчан [та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Київ : Ред. журн. “Право України”, 2013. С. 67–71.

60. Цікало В., Цікало О. Участь нотаріуса у виникненні, здійсненні та припиненні корпоративних прав акціонерів. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 3 (57). С. 154–159.

61. Цікало В. І. Здійснення прав засновників акціонерного товариства та корпоративних прав акціонерів за допомогою вчинення нотаріальних дій. *Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 15–16 квітня 2011 р.; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2011. С. 409–411.

62. Цікало В. І. Термін як часова категорія у Законі України “Про акціонерні товариства”. *“Ольвійський форум – 2011 : стратегії України в геополітичному просторі”* : тези. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Т. 9. С. 93–96.

63. Цікало В. І. Загальні умови здійснення корпоративних прав. *Ольвійський форум – 2010: стратегії України в геополітичному просторі* : тези. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. Т. 10. С. 66–68.

64. Цікало В. І. Строки у корпоративних відносинах (на прикладі Закону України “Про акціонерні товариства”). *“Ольвійський форум – 2009 : стратегії України в геополітичному просторі”* : тези. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Т. 2. С. 103–106.

65. Цікало В. І. Проблеми та перспективи правового регулювання відносин, пов'язаних з приватизацією пакетів акцій відкритих акціонерних товариств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки

держави. *Державне регулювання економічних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування у господарських спорах* : матеріали науково-практичної конференції. 16–17 квітня 2008 року, м. Львів. Львів : Вищий господарський суд України. Львівський апеляційний господарський суд, 2008. С. 463–466.

АНОТАЦІЯ

Цікало В. І. Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право (081 – Право). – Львівський національний університет імені Івана Франка; Львів, 2023.

У дисертаційному дослідженні вперше після прийняття Законів України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, а також “Про акціонерні товариства” сформовано цілісну наукову концепцію механізму цивільно-правового регулювання здійснення корпоративних прав з урахуванням засади пропорційності та способів їх захисту, а також визначено конкретні напрями вдосконалення законодавства і правозастосовчої практики у сфері здійснення та захисту корпоративних прав. Проаналізовано стан наукових досліджень і перспективи цивільно-правової визначеності корпоративних прав, а також їх зміст, ознаки та поняття. Виокремлено цивільно-правові засади здійснення корпоративних прав, зокрема засаду пропорційності, а також виокремлено способи та межі їх здійснення. Досліджено прояв засади пропорційності при здійсненні корпоративних прав на участь в управлінні товариством, на аудиторську перевірку його діяльності, на інформацію про неї, а також на вихід із товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Розкрито вплив засади пропорційності на здійснення переважних корпоративних прав, прав на викуп частки (акцій), прав на участь у розподілі активів господарського товариства, а також права на відшкодування збитків, завданих його посадовими особами. Дано загальну характеристику способів захисту суб’єктивних корпоративних прав, а також розкрито особливості окремих способів їх захисту, у тому числі, визнання нечинним та скасування рішення органу управління господарським товариством. Обґрунтовані за результатами дослідження теоретичні висновки дозволили сформулювати конкретні пропозиції щодо удосконалення правового регулювання у досліджуваній сфері, які узагальнено у проєкті змін до законодавства, поданому у Додатку 1.

Результати дисертаційного дослідження використані у правозастосовчій практиці для уніфікації підходів до вирішення спорів

щодо захисту корпоративних прав, що є актуальним для юрисдикційної діяльності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Ключові слова: корпоративні права, здійснення, засади, пропорційність, захист.

SUMMARY

Tsikalo V. I. Problematic Issues in Exercise and Protection of Corporate Rights. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation submitted for the scientific degree of the Doctor of Law Sciences in specialty 12.00.03 – Civil law and civil procedure; family law; international private law (081 – Law). – Ivan Franko National University of Lviv; Lviv, 2023.

In the dissertation study, for the first time after the adoption of the Laws of Ukraine "On Limited and Additional Liability Partnerships" and "On Stock Companies", there has been formed a coherent scientific concept of the mechanism of civil-law regulation of corporate rights exercise considering the principle of proportionality and the methods of their protection, and there have been determined the specific directions for improving the legislation and the legal practice in the field of corporate rights exercise and protection. The state of scientific research and the prospects for the civil law certainty of corporate rights, as well as their content, features, and the concept, are analyzed. There are singled out the civil law principles of corporate rights exercise, in particular the principle of proportionality, and the methods and limits of their exercise. There is analyzed the expression of the principle of proportionality in exercise of corporate rights to participation in management of a partnership, to auditing its activity, to information about it, and to renunciation of limited and additional liability partnerships. There is revealed the influence of the principle of proportionality on exercise of priority corporate rights, rights to redemption of an interest (shares), rights to participation in the distribution of assets of an economic partnership, and rights to compensation for losses, caused by its officials. General characterization of methods of subjective corporate rights protection is performed, and the specifics of certain methods of their protection, including invalidation and abolishment of a decision of the body of an economic partnership, are highlighted. The theoretical conclusions substantiated by the results of the research made it possible to formulate specific proposals for the improvement of legal regulation in the researched area, that are summarized in the project of amendments to the legislation performed in the Appendix 1.

The results of the dissertation research have been implemented in the law enforcement practice for the unification of approaches to resolving disputes regarding the protection of corporate rights, which is relevant for the jurisdictional activity of the Commercial Cassation Court within the Supreme Court.

Key words: corporate rights, exercise, principles, proportionality, protection.

Підписано до друку 17.10.2023 р. Формат 60×84/16.
Авт. арк. 2. Друк на різнографі.
Наклад 100 прим. Зам. №

Львівський національний університет імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.